

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

9

Raimundas Lopata
Lietuvos valstybingumo raida
1914–1918 metais

1996

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

9

Raimundas Lopata
Lietuvos valstybingumo raida 1914—1918 metais

UDK 947.45
Lo-139

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

**Autorius dėkoja Atviros Lietuvos fondui,
prisidėjusiam prie knygos išleidimo**

ISSN 1392—0391
ISBN 5—417—00715—3

© Raimundas Lopata, 1996
© Lietuvos istorijos institutas, 1996

TURINYS

Įvadas	5
PIRMA DALIS. „GINTARINĖS“ DEKLARACIJOS GEOPOLITINIS KONTEKSTAS	11
1914-ųjų perspektyvos	11
Dėl vietos po saule	15
Lenkų klausimas	23
„Tak vied eto čepucha“	28
Kompromisai ir konfliktai	35
Lietuvių politinis pasaulis	35
„Tautos vienybės“ atgimimas	37
Radikalų gravitacijos	42
Vokietijos veiksnyys	48
ANTRA DALIS. NE TIEK Į RYTUS IR Į PIETUS, KIEK Į VAKARUS	56
Ką okupavo Vokietija? A. Pfeilio kazusas	56
Didžiosios Lietuvos kontūrai	63
Politikos kamufliažas	64
Liberalus okupacijos periodas	67
Kaipgi iš tikrųjų buvo Vilniuje	70
Kaipgi iš tikrųjų buvo Kaune	83
Šalin nuo Rusijos	92
„Vive la Pologne!“, arba Lenkijos šešėlis	103
Apie „lietuvišką“ ir lietuvių politiką	112
Restitucijos regimybė	113
Kursas — Lietuvos klausimo internacionalizavimas	117
Prijungimo politika ir kelio į laisvę pradžia	122
Svetimos valdžios žinioje esantis kraštas	130
Pasirengimas deryboms	130
Naujas derybų etapas. I dalis	132
Intermedijos tema: Antantė ir lietuviai	138
Naujas derybų etapas. II dalis	142
Lietuviškoji neomonarchizmo interliudija	145
Rytų komisija ir J. Gabrys	146

F. Roppas ir Lietuvos Taryba	149
Lietuvos karalius Mindaugas II	153
Konflikto koncepcija	163
Limitrofinė valstybė	167
Vakarai, Vakarai	171
„Atėjo laikas sudaryti savą valdžią“	173
Išvados	178
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	183
THE DEVELOPMENT OF THE LITHUANIAN STATEHOOD IN 1914—1918 (Summary)	208
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	218

KOMPROMISAI IR KONFLIKTAI

Atidus skaitytojas turbūt jau pastebėjo, kad kalbant apie lietuvių poziciją karo pradžioje pabrėžtinai buvo vartojamas žodelis „dalies“. Taigi jam leidžiama suprasti, kad buvo ir kita ar kitos „dalys“, kita ar kitos politinės linijos. Tačiau prieš įrodydami šią tezę ir nenorėdami varginti skaitytojų abstrakčia aritmetika, iš pradžių pasiūlysimė trumpai apžvelgti to meto lietuvių politinį pasaulį: konkrečią jo sudėtį, ideologijas, vyravusias tendencijas. Galbūt tokia apžvalga išryškins atitinkamas teorines koncepcijas, kuriomis rėmėsi vienos ar kitos politinės linijos šalininkai nepriklausomai nuo dažnai akimirksniu besikeitusių aplinkybių.

LIETUVIŲ POLITINIS PASAULIS

Istoriografijoje apie XX a. pradžios lietuvių politinį pasaulį jau pakankamai prirašyta, kad nekiltų abejonių dėl jo egzistavimo. Įrodyta, kad buvo pliuralizmas, partijų, visuomeninių-politinių srovių įvairovė. O svarbiausia, buvo ne tik surastas, bet ir konceptualizuotas orientyras, neleidęs pasiklysti ganėtinai klaidžiamame politikos labirinte. Šis orientyras — klasikinės dešinės—kairės, konservatorių—radikalų formulės.

Nemaža istorikų, tyrusių 1905—1920 m. laikotarpį, lietuvių visuomenėje įžvelgia dvi didesnes politines grupuotes, kurios paprastai apibūdinamos „konservatorių“ bei „radikalų“ terminais. Prie pirmųjų yra priskiriami besiorganizavę tautininkai (Tautiškoji lietuvių demokratų partija, jos įpėdiniai viltininkai, o nuo 1914 m.— vairininkai) ir krikščionys demokratai, o prie antrųjų — Lietuvos socialdemokratų (LSDP) ir Lietuvos demokratų (LDP) partijos¹. Žinoma, toks skirstymas nereiškia, kad šios stovyklos buvo monolitinės ar kad tarp jų priklausomai nuo situacijos, programų ypatumų ir net žmonių charakterių savybių neatsirasdavo tarpinių grandžių, kurios gal net vyraudavo,— nuosaikiųjų konservatorių, nuosaikiųjų radikalų ir pan.* Tačiau, šiaip ar taip, gravitacijos poliai buvo aiškūs: konservatyvusis—tautinis bei katalikiškasis ir radikalusis—socialistinis.

---

* Po to, kai 1912 m. per Dūmos rinkimus krikščionys demokratai apgavo tautininkus vietoje bendrai siūlytos Suvalkų gubernijos kandidatūros — J. Basanavičiaus staiga iškėlę kun. J. Laukaitį, jų blokas skilo. LDP ir LSDP glaudžiau bendradarbiauti trukdė principiniai nesutarimai dėl proletariato išimtinio vadovavimo visuomenei, skirtingi požiūriai į tautos savimonės žadinimo bei kultūros ugdymo uždavinius ir pan. LDP neatsisakė dalyvauti su konservatoriais tautinių kultūros institucijų veikloje.